

METAFIZIČKI EGZISTENCIJALIZAM I EGZISTENTNI SUBJEKT

MARKO VUČETIĆ
Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
University of Zadar, Department of philosophy

UDK: 1 Fabro, C. 141.32
Izvorni znanstveni članak / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 8. XI. 2014.

Komparativnom egzistencijalnom i metafizičkom analizom odnosa egzistentnog subjekta i metafizike razotkrivaju se autentični i neautentični slojevi unutar realne egzistencije. Navedeno oblikuje glavnu intenciju tematiziranja odnosa egzistentnog subjekta i metafizike: vezivanje egzistencije uz realnost. Posljedično se egzistentni subjekt, svi njemu pripadajući čini, kao i sve njegove oznake, sagledavaju iz perspektive realnosti, a ne formalnosti, što u konačnici dovodi do novog egzistencijalnog tematiziranja čovjeka pojedinca u njegovom ambijentalnom kontekstu, koji nosi bitne oznake metafizičnosti.

KLJUČNE RIJEČI: *C. Fabro, metafizika, egzistencija, realnost, autentičnost*

I. UVOD

Egzistentni subjekt se prema izazovu metafizike može odnositi na različite načine. Ona mu naime pruža oslonac za razvitak različitih konceptualnih struktura koje za svoj krajnji cilj imaju objašnjenje svijeta u njegovom totalitetu, s neizostavnim naglaskom na konačnoj svrsi svakog bića. Osim ovoga, već tradicijski ukorijenjenog filozofijskog pristupa svijetu, metafizika egzistentnom subjektu može pružiti dragocjen oslonac za razumijevanje smisla i strukture njegove vlastite egzistencijalne datosti. Na potonjoj liniji se u metafizičkom egzistencijalizmu talijanskog filozofa C. Fabra dovodi u odnos stvarnost svijeta i stvarnost metafizičkog upita. Ove dvije stvarnosti nisu paralelne, one čovjeka dovode do krajnjih granica egzistencijalnog imanentizma i odvođe ga do samog iskona njegovog egzistencijalnog realiteta. Konceptualna analiza stoga postaje egzistencijalnom analizom, egzistencijalni zov poprima metafizički prizvuk, ali se u konačnici ljudska egzistencija ne opterećuje težinom mogućih nerazumljivih metafizičkih konstrukcija – to ne dozvoljava ambijentalna situacija egzistentnog subjekta koji sa svom mogućom zainteresiranošću pristupa navedenom pothvatu – nego se jednostavno izgrađuje novi oblik egzistencijalizma koji u središte svoga propitivanja postavlja egzistencijalnu stvarnost realno egzistirajućeg čovjeka pojedinca. Za razliku od uobičajenih filozofija egzistencije, u kojima se naglašava mogućnost, ovom filozofijom se, naprotiv, naglašava realnost ili aktualnost. Stoga je upravo i glavna namjera tematiziranja odnosa čovjeka i metafizike ukazati na važnost realnosti i njezinog vezivanja uz temeljni akt svakog bića – *actus essendi*, čime se na integrativan način svi egzistencijalni čini vezuju uz nositelja tih istih čina, čineći ih istinskim činima egzistentnog

subjekta. Također, ovim se ukazivanjem ostvaruje plodonosna komunikacija aktualne prošlosti s aktualnom sadašnjosti svakog čovjeka pojedinca. Egzistencijalni horizont je naprosto horizont realnosti pred kojim stoji izazov aktualiziranja novih mogućnosti. Veza sadašnjosti i prošlosti ujedno je veza mogućnosti i realnosti. Ljudska egzistencija ima svoju čvrsto strukturiranu metafizičku pozadinu koja joj ne dozvoljava da bude išta drugo osim ljudske egzistencije, ali upravo zbog toga, a ne tome usprkos, otvoren je put shvaćanju čovjeka kao realnog bića pred kojim stoji mnoštvo egzistencijalnih izazova.

2. AUTENTIČNI I NEAUTENTIČNI EGZISTENCIJSKI DINAMIZAM

Čovjek se u propitivanju načina, kvalitete i relacija vlastitog opstanka susreće s nepobitnom, praktično neoborivom činjenicom izvjesnosti vlastite prisutnosti, ali i izvjesnosti prisutnosti drugih. Izvjesnost različitih načina prisutnosti zacrtava egzistencijalno obzorje egzistentnog subjekta. Ljudska prisutnost se razlikuje od ostalih načina prisutnosti upravo po tome što je ljudska prisutnost, prisutnost na način egzistentnog subjekta koji posjeduje višestruku autonomiju u odnosu na ostale, ne-ljudske načine bivanja. Naime, slobodom i razumom ljudska se egzistencija opire mogućim egzistencijalnim lomovima što ih u sebi generiraju različiti oblici autentičnih i neautentičnih determinizama.¹ Autentični determinizam dolazi do izražaja u propadljivosti, biološkoj ovisnosti egzistencije o različitim prirodnim faktorima, ranjivosti ljudskog bitka, njegovoj ovisnosti, ulančanosti u kauzalni slijed prirodne, biološke i fizikalne događajnosti. Kao takav, autentični determinizam, utječe na ljudsku egzistenciju, ali je u potpunosti ne prožima – autentični determinizam se u konačnici svodi na različite podatke ponikle i iscrpljene na izvoru puke faktičnosti kao što su: godina rođenja, mjesto nekog događaja, različite faze biološko-psihološke maturacije, zdravstveno-socijalni status i, na samom koncu, mjesto i vrijeme smrti. Autentični oblik determinizma ocrtava i uvjetuje različite parcijalne faze i statusne dimenzije egzistencije. On predstavlja određeni izazov za ljudsku egzistenciju, ali je taj izazov uvijek parcijalne i partikularne naravi. Naime, navedeni oblik determinizma nema namjeru, a po definiciji je, budući je neosoban i nesvjestan, ne može niti imati, ovladavanja cjelinom i ukupnošću egzistentnog subjekta u svrhu njegove instrumentalizacije. Biološki determinizam se iscrpljuje na biološkoj razini, fizikalni na fizikalnoj itd.² Ovim determinizmom se ljudska egzistencija pozicionira, ali uvijek pod vidom neke zakonitosti. Parcijalnost, partikularnost i kauzalnost točke su unutar kojih se ucrtava granica djelovanja ovog oblika determinizma.³

¹ Usp. C. Fabro, *L'io e l' esistenza e altri brevi scritti*, Università della Santa Croce, Roma 2006., str. 168.

² Držimo kako je za sagledavanje Fabrovog doprinosa razvoju egzistencijalne problematike od krucijalnog interesa uočavanje priznavanje i postavljanja granica različitih područja istraživanja. Svjedoci smo, makar povijesno promatrano, kako se od konca 19. stoljeća s ubrzanim razvojem prirodnih znanosti kao razvojem različitih tehničko-tehnoloških rješenja, događa i svojevrсна „filozofizacija“ prirodnih znanosti unutar svake

pojedine prirodne znanosti. Prirodna znanost, sudeći prema načinu prezentiranja i mogućnostima primjene određenih svojih rezultata prekoračuje samo svoje znanstveno područje. Time se pogoduje stvaranju mentaliteta svemogućnost znanosti i svemoći nekih znanstvenika, kao i mentalitet nepotrebnosti, suvišnosti i neprimjenjivosti filozofije.

³ Nadilaženje determinizma ostvaruje se prihvaćanjem nauka o participaciji kao pojmovne i realne kompozicije egzistentnog subjekta (usp. C. Fabro, *La nozione metafisica di partecipazione*, EDIVI, Roma 2005., str. 30-40).

Neautentični determinizam, naprotiv, ima karakter apsolutizacije i instrumentalizacije, kako na razini namjera tako i na razini djelovanja. Ovaj oblik determinizma nije uvjetovan, njime se uvjetuje. Razlika se ne iscrpljuje samo u stavljanju naglaska, ona je kvalitativne naravi. Autentični determinizam je neosoban, on odgovara zakonu, dok je neautentični determinizam osoban u svakom pogledu. On nastaje kao posljedica svjesnog, namjeravanog i ljudski uvjetovanog djelovanja usmjerenog na cjelinu egzistencijalnog domašaja drugog ili drugih egzistencijalnih subjekata.⁴ Dok je prvi oblik determinizma prirodno mjesto – kao takav predstavlja nešto pozitivno – obilježeno predvidivošću što je u svijet unose različiti zakoni prisutnosti individualne egzistencije, te tako predstavlja određeni ambijentalni okvir za kvalitativni događaj najimpresivnijeg, najosobnijeg i najspektakularnijeg egzistencijalnog nadilaženja i udaljavanja, otklona od svake uvjetovanosti i svake reduciranosti na partikularnost i parcijalnost; drugi oblik determinizma onemogućuje bilo kakvo nadilaženje granica postavljenih od strane nekog egzistentnog subjekta koji želi zagospodariti ili makar ovladati - ukoliko izričaj, ali nipošto stvarnost, želimo ublažiti – egzistencijalnom cjelinom nekog drugog egzistentnog subjekta. Poniranje u egzistencijalne dubine druge egzistencije – a to je upravo intencija neautentičnog, autoritativnog determinizma – rezultira pucanjem glavne karike mirne koegzistencije, dovodeći u koliziju slobodu autoriteta, koji snagom svoga autoriteta, nipošto slobode, želi omeđiti slobodu drugoga, sa slobodom drugog subjekta. Neautentični determinizam, promatran pod potonjim vidikom, pogoduje nastanku različitih ideologija,⁵ teoretskih interpretacija s nesagledivim posljedicama na praktičnom području realizacije individualnih težnji i postavljanja osobnih, individualnih egzistencijalnih zahtjeva. Ideologija, kao i svaki drugi oblik teoretske manipulacije s jasno usmjerenim zahtjevom praktične realizacije, potpomaže dislokaciju egzistencije s individualnog i osobnog na kolektivno i socijalno područje. Odgovor na jednu takvu postavljenu dvojbu priziva u pomoć filozofiju, ali i filozofsku refleksiju različitih filozofija. Ovdje naizgled dolazimo u kontradikciju, međutim, iz faktičnosti postojanja različitih filozofija – Fabro primjerice navodi idealizam, marksizam, fenomenologiju, empirizam i pozitivizam⁶ - nastaje izvorni filozofski zahtjev, a to je postavljanje originalnog filozofskog upita koji rezultira različitim odgovorima i konceptualnim rješenjima na postavljeno pitanje. Naime, idealistička filozofija - kao uostalom pozitivistička, marksistička ili kršćanska – jest filozofija, ali se filozofski upit i filozofski odgovor u potpunosti ne iscrpljuju u različitim naglascima različitih filozofija. Moguće je zbog navedenog razloga suvremena misao snažno obilježena Damaklovim mačem krize same filozofije.⁷ Kako bilo, nedvojbeno je kako je sve što se na polju filozofije

⁴ Princip egzistencijalne imanencije pogoduje nastanku nihilizma i ignorantskog odnosa prema drugome egzistencijalno polarizirajući „čin i sadržaj, slobodu i istinu, spoznaju i odgovornost“. (M. Nardone, „Cornelio Fabro: note in tema di educazione, promozione umana e libertà“, u: F. Constantini (ur.), *Cornelio Fabro e il problema della libertà*, Forum, Udine 2007., str. 33).

⁵ Ideologije mogu nastati i u egzistencijalizmu nejasno utemeljene egzistencijalne slobode, kada se egzistencijalna sloboda proklamira ne kao ljudska sloboda koja pretpostavlja određenu metafiziku, nego kao esencijalizam slobode (usp. L. Stefanini,

Esistenzialismo Ateo ed Esistenzialismo Teistico, CEDAM, Padova 1952., str. 78).

⁶ Usp. C. Fabro, *Tomismo e pensiero moderno*, Pontificia Università Lateranense, Roma 1969., str. 5-8.

⁷ P. Chiodi primjećuje da se kriza u filozofiji može pojmiti na različite načine: kao filozofija krize i kao kriza filozofije. Na primjeru L. Pareysona, Chiodi pokazuje kako je potonji smatrao da filozofija egzistencije nastaje kao nužne etapa na putu od idealizma ka marksizmu, odnosno, egzistencijalizam kao filozofija krize dovodi do krize filozofije (usp. P. Chiodi, *Esistenzialismo e filosofia contemporanea*, Normale, Pisa 2007., str. 176).

dogada – upitnost, odgovori ili kriza – ujedno i poziv za nastavkom filozofske refleksije. U tome se, uostalom, krije trajna svježina filozofirajuće misli.

3. AUTENTIČNOST METAFIZIČKOG UPITA

Međutim, refleksija, u ime digniteta istine ljudskog načina bivstvovanja, pojačava svoju upitnost do krajnjih spoznajnih sposobnosti, na čijem izvoru stoji temelj svake filozofije, temelj svega što jest, a to je upravo bitak. Egzistentni subjekt, reflektirajući o sebi i svijetu u pomoć priziva metafiziku, kako na metodološko-teoretskom tako i na egzistencijalno-praktičnom području.

Čovjekova egzistencijalna pozicija uvjetovana je mnogim faktorima. Budući se nalazi u svijetu, rasvjetljavanje smisla ljudskog načina bivstvovanja u domenu svoga istraživanja uzima i relaciju čovjeka i svijeta. Postavlja se pitanje kakve je naravi ova relacija. Nadalje se može postaviti pitanje: Nije li svijet možda odgovor na pitanje što je to bitak?⁸ Odgovor je, iako se možda čini kako ga je zbog banaliziranog pitanja najbolje izostaviti, ipak uputno strukturirati na egzistentnom subjektu zadovoljavajući način. Postizanje postavljenog cilja pretpostavlja nauk o različitim razinama stvarnosti i različitim mogućim načinima bivstvovanja: bivstvovanja na način bitka i bivstvovanja na način bića. Ukoliko se bitak i svijet izjednačuju, očito je da se svijet onda promatra kao ona metafizička točka koja uvjetuje bitak bića koje se naziva čovjek; međutim, ukoliko se oni ne izjednačuju, pitanje i dalje ostaje, iako njegova snaga gubi na intenzitetu, relacija svijeta i čovjeka i dalje zadržava egzistencijalnu notu. Svijet ostaje mjesto u kojemu čovjek susreće *druge*, u svijetu čovjek također tim *drugima* postaje *drugi* kojeg oni susreću u svome egzistencijalnom horizontu.⁹

Odgovor na postavljeno pitanje, zbog navedenih razloga nije trivijalno, ono je toliko jednostavno i jednoznačno koliko i potrebno. Bitak, promatran u sebi, jedan je i nedjeljiv, ničime nije ograničen. Svijet je pak djeljiv stoga nije bitak, on omogućuje i predstavlja kolekciju različitih razina bivstvovanja.¹⁰ Egzistentni subjekt se nalazi u svijetu, sa svojim bitkom uranja u bitak svijeta na način da biva onaj *drugi*, što pretpostavlja zadržavanje svijesti o važnosti svoga vlastitog 'ja', svoga bitka i svoje slobode. Unoseći u svijet sebe, unosi slobodu među druge, te druge promatra pod vidom bitka. Bitak čovjeka, budući da se izjednačuje sa slobodom, u relaciju čovjeka sa svijetom, shvaćenim kao kolekcija različitih bitaka, zadržava sve oznake koje bitak ima u sebi.

⁸ Usp. C. Fabro, *Problemi dell'esistenzialismo*, A. V. E., Roma 1978., str. 78-79.

⁹ Nietzsche će se suprotstaviti drugima postavljajući jakog pojedinca, tražeći njegov egzistencijalni oslonac i potpunu sigurnost u osami. U tom smislu, kao krajnju suprotnost intenciji izgradnje egzistencijalne zajednice s drugima prisutnu u filozofiji metafizičkog egzistencijalizma, valja iščitavati njegov programatski govor kada ističe: „Biti neovisan stvar je najrjeđih: - to je povlastica jakih. A tko to pokuša, čak i s najboljim pravom na to, ali bez da mora, dokazuje da time vjerojatno nije samo jak, nego smion do razuzdanosti. On se

upušta u labirint, on utisućručuje opasnosti koje veći život po sebi nosi sa sobom; od kojih nije najmanja ta da nitko očima ne vidi kako i gdje će zalutati i osamiti se te kako i gdje će ga komad po komad rastrgnuti neki pečinski Minotaur savjesti. Pretpostavimo da jedan takav propadne, to se zbiva tako daleko od ljudskog razumijevanja da oni to ne osjećaju i s tim ne suosjećaju: - a on više ne može natrag! On se više ne može vratiti ljudskom sažaljenju!“ (F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb 2002., str. 46-47).

¹⁰ Usp. C. Fabro, *Problemi dell'esistenzialismo*, str. 79.

Egzistencija ili egzistencijalizam, koji u područje svoga interesa, u povijesnom pogledu, uzima Parmenidovu potragu za bitkom, problematizirajući bitak, ujedno problematizira i sudbinu ljudske egzistencije.¹¹ Suvremena filozofija, osobito filozofija Kierkegaarda i Heideggera, na različite je načine svjesna postavljanja upita o bitku. Bez obzira na to što je rana grčka misaona refleksija temelja svega što jest bila kozmološki intonirana, a suvremena egzistencijalno, postoji poveznica među ovim dvama odgovorima: čovjek se, bez obzira na protok vremena, zainteresirano odnosi spram vlastite sudbine. Kozmologija ili filozofija egzistencije, epistemologija ili etika,¹² lažna je dvojba; pravi odgovor leži u onome *biti*, u onome 'ja' koji nosi svu težinu i snagu egzistiranja.

4. METAFIZIČKO-EGZISTENCIJALNA SNAGA 'JA'

'Ja', egzistentni subjekt osviještene egzistencije, premeće kozmologiju, etiku, ontologiju, metafiziku, epistemologiju i antropologiju u egzistencijalno relevantnu argumentativnu snagu praktičnog odnošaja sa sveukupnom realnošću i multidimenzionalnošću vlastitog odnošaja sa svijetom. Subjekt egzistencije se u takvom plodnom i antidogmatiziranom odnošaju sa sebi izvanjskom stvarnošću susreće, uz već spomenute determinizme, s antropomorfizmom, antropocentrizmom, ali i s metafizičnošću svijeta. Istina je da čovjek svijet može spoznati isključivo na način čovjeka, istina je također da čovjek svijet izgrađuje i u svijet unosi iščitani kod vlastitog 'ja'. Njegova se nesebičnost – bez obzira bila ona trajnijeg karaktera, u smislu da nositelj takve egzistencije postaje povijesni, znanstveni ili filozofijski autoritet; bila ona samo trenutnog značaja, u smislu da čovjek u trenutnoj pomoći nekome drugome razotkriva nesebičnu dimenziju svoga bitka – uvijek i neizostavno uobličuje kao nesebičnost koja smjera od čovjeka prema čovjeku ili čovječanstvu. U potonjem smislu, u smislu podržavanja bitka, antropocentrizam i antropomorfizam, kao i početni naglasci koji proizlaze iz različitih mogućih filozofijskih – pa tako i filozofijsko-egzistencijalnih – pogleda na totalitet svijeta, ne moraju nužno biti držani kao nešto negativno. Čovjek, ukoliko je čovjek, i ukoliko u njegovoj egzistenciji s njegovim vlastitim 'ja' egzistira i metafizičnost bitka, onda će ta ista egzistencija doticati i metafizičnost čovječstva, baš kao i metafizičnost svega svijeta.¹³

Egzistencijalna stvarnost egzistentnog subjekta time nije dislocirana, čovjek i dalje ostaje građanin svijeta neosporne faktičnosti, samo se odigrava dislokacija zabrinutosti i unos odgovornosti. Čovjek svu svoju egzistencijalnu brigu ne zadovoljava u skučenom

¹¹ Usp. C. Fabro, *Tomismo e pensiero moderno*, str. 135-136.

¹² Etika, baš kao ni sve ostale filozofske discipline, ne bi smjela postati onim što J. Derrida naziva paleonimom, jer se tiče čovjekovog praktičnog života i kao takva je upućena ne na prošlost, nego na budućnost (usp. J. Derrida, *Positions*, Chicago 1981., str. 71).

¹³ Metafizičnost svijeta i metafizičnost egzistencije proizlazi iz jedinstvenosti bića i dinamizma akta bivstvovanja tog istog bića. Parcijalizacija bića parcijalizacija je istine, odnosno, udar na istinu i biće, a to se događa kada se istina odvoji od

bitka i kada se bitak shvati kao ideju, odnosno, kada se stvarnost oslobodi njezine metafizičko-egzistencijalne uvjetovanosti. „Cogliere l'ente, qualsiasi ente e principio dell'ente, per ciò che ciascuno è, è cogliere la sua verità. Allora non c'è una verità della verità, come non c'è un essere dell'essere, perché a sua volta toccherebbe rimandare cioè chiedersi la verità di questa verità e quindi la verità di questa (terza) verità e così via che sarebbe un 'Via' dalla verità stessa. La verità non può essere un circolo“ (C. Fabro, *L'enigma Rosmini. Appunti d'archivio per la storia dei tre Processi*, 1849, 1850-1854, 1876-1887, Esi, Napoli 1988, str. 432).

rubikonu vlastite usamljenosti; njegova briga, iako prvenstveno jest određena intimiziranim okruženjem vlastitog 'ja', prelijeva se u brigu nad svim drugim i nad svakim drugačijem 'ja', odnosno, njegova se briga odnosi prema svijetu kao bivstvenom učinku stvarateljske aktivnosti Apsoluta, jedinog nositelja sve neizmjenosti i jednostavnosti bitka.¹⁴

Zahvaljujući svojoj metafizičnosti, ljudsku egzistenciju je teško definirati. Njezina, kako to Fabro kaže, logička transcendencija, očituje se upravo u tome da je naš um onakvu kakva je u sebi samoj ne može spoznati.¹⁵ Metafizičnost, ili logička transcendencija, ometa pojmovno i definicijsko izricanje egzistencije, samo ukoliko se metafizičnost zanemari. Međutim kada se ona uzme u obzir, otvara se pravo metafizičko bogatstvo sadržano u temelju same egzistencije. Odnos bitka i egzistencije sagledava se s razine akta bivstvovanja – *actus essendi*. Bitak, promatran kao akt bivstvovanja, na razini ljudske egzistencije ne može biti smatran samo kao činjenica egzistencije, kao akt egzistencije. Akt bivstvovanja ne iscrpljuje sve svoje bogatstvo na razini egzistencije; on je, promatran u sebi samome, izvor svake savršenosti, pa tako i savršenosti faktičnosti egzistencije, promatrane kao izvanjski učinak akta bivstvovanja.¹⁶ Egzistencija se prvenstveno odnosi na ljudski način bivstvovanja, dok se aktom bivstvovanja omogućava dovođenje u realnost svih nekad potencijalnih savršenosti.¹⁷ Posljedično, akt bivstvovanja nije prvotno akt egzistencije, nego je on akt esencije. Aktom bivstvovanja aktualizira se bit. Spajanjem dvaju metafizičkih principa – biti i bitka, nastaje novo biće. Dosljedno, iz bitkom aktualizirane ljudske biti nastaje novo biće koje se naziva čovjek, a iz njegove, bitkom realizirane novine proizlazi i novina individualne, osobne i neponovljive egzistencije.¹⁸

Akt bivstvovanja, kada se promatra pod vidom realne ili realizirane savršenosti, osobnu egzistenciju dovodi u okružje metafizike i okružje svijeta, prirodnog ambijenta egzistiranja. Naime, baš kao što je bitkom izvojevana pobjeda nad ništavilom egzistiranja, tako se, kada je jednom omogućena egzistencija, uspostavljena pobjeda nad metafizičkom usamljenošću subjekta egzistencije.¹⁹ Ona proizlazi iz različite interpretacije bitka. Ako se bitak smjesti u takvo egzistencijsko okružje da egzistencija postane uzrokom bitka, odnosno da bitak bude njezina činjenica, onda kao manje ili više logična posljedica proizlazi dvojba prema svemu onome što nije unutar takve egzistencije. Naprotiv, ukoliko se egzistencija promatra kao činjenica bitka, kao jedan, nipošto jedini, fakticitet akta bivstvovanja, onda se ona povezuje sa svim ostalim oblicima prisutnosti, sa svim ostalim načinima bitka. Bitak je, dakle akt, od kojega i po kojemu svaka formalna savršenost jest.²⁰

¹⁴ Zanimljivo je ovaj nauk sagledati u perspektivi odnosa bitka, egzistencije i apsolutne istine. (usp. C. Fabro, *L'Assoluto nell'esistenzialismo*, str. 105-121).

¹⁵ C. Fabro, *La nozione metafisica di partecipazione*, str. 194-195.

¹⁶ Usp. *ibid.*, str. 195.

¹⁷ Usp. C. Fabro, *Partecipazione e causalità*, S.E.I., Torino 1960., str. 18-28, gdje se na koncizan način izlaže razlika između bitka i egzistencije.

¹⁸ Egzistencijalna pozadina može se sagledati iz Fabrovog provokativnog pitanja o tome što je to konkretno u egzistenciji. U ovom upiti uočava se značaj distingviranja metafizičkog od

egzistencijalnog, kao i vrijednost metafizičke razine u shvaćanju konkretnosti egzistiranja (usp. C. Fabro, *L'io l'esistenza e altri brevi scritti*, str. 148).

¹⁹ Bitkom je dakle pobijedena koncepcija ništavila koje se nadvilo nad ljudskom egzistencijom. Metafizičkom nihilizmu ovdje nema mjesta; realnost je utemeljena u realnosti bitka. Nihilizam počiva na jaslama nesigurnosti, skepse, baš kao što, kako to ističe G. Harman, moderni nihilizam počiva na jaslama emotivizma (usp. G. Harman, *The Nature of Morality. An Introduction to Ethics*, New York 1977, str. 27-54).

²⁰ Usp. C. Fabro, *La nozione metafisica di partecipazione*, str. 199.

Čovjek se, prihvaćajući metafizičnost vlastite egzistencije, ujedno nalazi s onu stranu autentičnog i neautentičnog determinizma. Kao što je već naglašeno, oba oblika determinizma vode prema neumitnom kraju: autentični prema kraju što ga donosi neumitnost biološke smrti, a neautentični prema kraju što ga donosi smrtna presuda izvršena nad slobodom drugoga. U svakom slučaju, kraj je neizbježan, kako onaj biološki tako i onaj duhovni.

5. REALNOST AKTA BIVSTVOVANJA I METAFIZIČNOST ISTINE EGZISTIRANJA

Akt bivstvovanja, doveden u granice zainteresirane egzistencijalne refleksije, plodi dvostrukom koristi: egzistencija dobiva čvrste temelje, ali se ona dovodi i u vezu sa svim oblicima realnosti koje proizlaze – a sve proizlaze – iz bitka. Fabro će upravo zbog navedenog istaknuti kako je Kierkegaard u svoju filozofiju egzistencije ugradio njezinu metafizičnost, ali uvijek na način „indirektnog izricanja bitka“.²¹ Objava bitka, omogućena egzistencijalnim dinamizmom, na filozofijskom području uvjetuje smjenu idealnih kategorija, proizašlih iz velikih filozofskih sustava, s realnim kategorijama, proizašlim iz faktičnosti egzistencije i indirektnog izricanja bitka u realnosti jedne takve egzistencije. Filozofi egzistencije, Fabro pritom prvenstveno misli na Kirkegaarda, oslušujući realni govor bitka u realnoj egzistenciji, uviđaju kako se bitak ne razotkriva u svojoj istini, u pasivnosti, nego u realnoj priopćivosti, u egzistencijalnoj akciji, u dinamizmu aktualizirane realnosti. Na primjeru Abbagnanove filozofije pokazuje, iako Abbagnana naziva najidealističnijim od svih idealističnih filozofa egzistencije,²² kako filozofija egzistencije, bez obzira na utjecaje iz tradicije, pa tako i tradicije idealizma, pokazuje stanoviti i egzistencijalno ostvariv optimizam. Abbagnano dopušta razliku između bitka i mišljenja, a upravo na toj razlici pada idealizam.²³

Uzevši u obzir realnost bitka i njegovu odvojivost od mišljenja, filozofija egzistencije otvara put za svoje povezivanje s bitkom i egzistencijalnom akcijom proizašlom iz bitka. Ona se tada bez ikakvih strepnji od mogućih padanja u idealistički sustav i idealističke kategorije može prepustiti i upustiti u izgradnju vlastitih egzistencijalnih kategorija. Tako je primjerice Kierkegaard uveo kategoriju indirektno komunikacije istine²⁴ koja se odigrava na isključivom „teritoriju“ egzistiranja i subjektivnosti. Ovo komuniciranje istine, iako se istina shvaća kao subjektivna kategorija, ne dovodi istinu u isključivo kategorijalno područje nego je zadržava u njezinom prirodnom ambijentu – u ambijentu egzistentnog subjekta. Egzistencijalna je istina, naime, u isto vrijeme i subjektivna istina, ali i realna. Da bi istina mogla zadovoljiti svim navedenim zahtjevima, ona u isto vrijeme mora odražavati svoju metafizičnost. Egzistencijalna istina proizlazi iz bitka, ali se razotkriva u djelovanju,

²¹ C. Fabro, *Problemi dell'esistenzialismo*, str. 41.

²² Usp. *ibid.*, str. 64.

²³ Ukoliko bitku i mišljenju pridodamo još i slobodu, postat će jasniji Fabrov otklon od svakog oblika idealizma. „Nell'idealismo allora, come già nel razionalismo con Spinoza e Leibniz, la libertà va completamente a fondo: nel 'sistema' del Tutto dell'essere il Singolo scompare e non c'è posto alcuno per la libertà di scelta. Non ha più

senso dire che l'uomo è lui a fare la scelta e le scelte dell'esistenza, ma bisogna piuttosto dire che nell'avanzare della storia egli non tanto è il soggetto che sceglie, quanto colui che 'è scelto' nel gioco delle forze che operano nella storia“ (C. Fabro, *Riflessioni sulla libertà*, EDIVI, Roma 2004., str. 175).

²⁴ Usp. C. Fabro, *Dall'essere all' esistente*, Morcelliana, Brescia 1957., str. 194.

u svakidašnjem egzistiranju, izlaganju subjekta zbog istine. Subjektivna istina u isto je vrijeme i metafizička istina jer egzistentni subjekt u svome djelovanju izriče istinu bitka na isti način na koji egzistencija pronosi istinu bitka. Bitak je kao takav temelj egzistencije, ali i temelj istine. Upravo se u ovome očituje ono *više* bitka u odnosu na egzistenciju, ono zbog čega se bitak i egzistencija ne mogu u potpunosti poistovjetiti, držati univoknim stvarnostima. Bitak uvijek izriče *više*, on je temelj, izvor i uvjet svake perfekcije pa tako i perfekcije djelovanja i egzistiranja.

6. EGZISTENCIJALNE POSLJEDICE METAFIZIČKOG POIMANJA BIĆA

Pojam bića u filozofiji je zasigurno jedan od najčešće upotrebljavanih pojmova, koje u sebi sadrži svoje gramatičko, ali i filozofsko značenje.²⁵ Gramatičko značenje pojma iscrpljuje se u njegovom određenju kao onog pojma kojim se izriče *to što jest*. Filozofsko značenje oslanja se na gramatičkom, ali ono izriče dublju i egzistencijalno relevantniju istinu. Naime, pojmom bića također se izriče određena egzistencijalna istina, ono sadrži stvarnost bitka. Biće kao takvo pomiruje *to s jest*, ono izriče određenje bitka, ono razotkriva bitak, pa kao takvo, kada je riječ o biću koje se naziva čovjek, pomaže ispravnom filozofskom određenju egzistencije, njezine vlastitosti i kategorijalnih određenja koje, ili nastaju u egzistencijalnom dinamizmu, ili tom istom slijedu odvijanja egzistencijalnih događaja postavlja nepremostive prepreke.

Najprikladniji put dolaska od bića do bitka je taj da se promatra konkretno biće i njegov konkretizirani bitak, bitak koji bivstvuje u točno određenom modusu bivstvovanja kojega određuje bit. Ovaj govor bitka, sadržan u biću, ima izuzetno važno egzistencijalno značenje. Naime, ukoliko se taj govor previdi, prešuti ili namjerno odbaci, cjelina ljudske egzistencije biva nijema, izgubljen je način izricanja. Bitak se izriče putem bića, odnosno biće je izrečeno bitkom, bez bitka bića nema, bez bitka egzistencije nema, a bez egzistencije povezane s govorom bitka nema niti njezinog govora.

Biće, subjekt egzistencije, osim govora bitka, u svakidašnjem djelovanju ozvučuje još jedan govor, govor slobode. Sloboda i bitak ljudskom biću daruju sve egzistencijalne vlastitosti, od najobičnijih estetskih, preko funkcionalno-praktičnih pa sve do vlastitosti istine egzistencije. Sagledavanje ovog govora, najintimnijeg i najvlastitijeg egzistencijalnog izricanja, priziva perspektivu odnosa bića (*ens*) i bitka (*esse*). Naime, perspektiva ovog odnosa utječe na izgradnju nove egzistencijalne kategorije vlastite metafizičkom egzistencijalizmu. Ljudska egzistencija prožeta je konkretnošću – upiti potječu iz konkretnosti, ostvaruje se u konkretnoj sredini, iza sebe ostavljaju konkretni, povijesno opipljivi trag – ali, ovu konkretnost na svim razinama opkoljuje²⁶ apstraktnost.

Biće je nešto konkretno, ali ono kao složena stvarnost, sadrži potrebu za dvostrukom apstraktnošću. Bitak iz perspektive egzistencije izgleda kao nešto apstraktno, budući razum

²⁵ Usp. C. Fabro, *La nozioni metafisica di partecipazione*, str. 185-186.

²⁶ Izraz je upotrijebljen s namjerom ukazivanja pojačane prijetnje što ga u sebi konkretnost sadrži naspram apstraktnosti. Metafizički egzistencijalizam ne podržava uspostavljanje odnosa ili-ili,

nego inzistira na uspostavi komplementarnosti konkretnog i apstraktnog. Razlog je prilično jednostavan i egzistencijalno opravdan: konkretno upućuje na apstraktno baš kao što niti apstraktnog nema bez konkretnog.

spoznaje bit konkretne stvari. Međutim, bit također pripada redu apstraktnosti, ni ona nije konkretna, samo je biće konkretno, ali je konkretna kada je riječ o biti konkretnog bića. Ljudska egzistencija stoga u sebi objedinjuje obje kategorije: apstraktnu i konkretnu.²⁷ Potraga, ili, još prikladnije, izricanje egzistencijalne istine usuglašava se s ovim dvjema kategorijama. U ovom smislu treba iščitavati Fabrovo isticanje kako je: „Put istine sadržan u razvoju bitka u bićima, u ‘ekspanziji’ njegovog formalnog jedinstva u mnoštvo različitih realnih formi bića“.²⁸ Očito je kako se ovdje naš autor poslužio Hegelovom dijalektikom, ali ju je smjestio u okvire tomističke metafizičke misli i egzistencijalne istine koju ova misao može ponuditi u rasvjetljavanju konkretnih upita. Svaki upit, a onda osobito onaj egzistencijalni, u davanju odgovora traži bitak. Potraga za istinom, potraga je za bitkom. Dijalektika je to prožeta izvornim dinamizmom, ona je satkana, baš kao i svaki pravi put, od različitih etapa. Pitanja koja se postavljaju u suglasju su s različitim motrištima različitih etapa, a moguće ih je klasificirati u tri kategorije: kategoriju istine, kategoriju uzročnosti i kategoriju slobode.²⁹ Upiti bi na temeljnoj razini egzistentnog subjekta, izostavljajući konkretnost proisteklu iz njegove vlastite, individualne povijesti i povijesti kulturne tradicije kojoj pripada, mogli na načelnoj razini biti formulirani na sljedeći način: U čemu se sastoji, ili što je, istina egzistentnog subjekta?; Kakav je odnos egzistencije i ničega?; Što to u potpunosti iscrpljuje osobitost ljudskog načina postojanja?³⁰

Značaj postavljenih upita krije se kako u konkretnosti što proizlazi iz nužnosti individualnog fundiranja osobne zabrinutosti nad vlastitom egzistencijom, tako i u apstraktnosti pronađenog odgovora u smiraju što ga nudi bitak. Primjer jednog takvog zainteresiranog i egzistencijalno relevantnog odgovora, Fabro pronalazi u životu i djelu Boetija Severina.³¹ Snaga individualnosti, osobnosti, originalnosti i predanosti tradiciji i egzistencijalnoj istini bitka ovoga je mislitelja učinila „posljednjim Rimljaninom i prvim skolastičarem“. U njegovom naučavanju, za našu problematiku, biva značajno što je: „Boetije uočio da u konkretnom biću korespondira apstraktni bitak koji je *forma essendi* tog istog bića“.³² Egzistencijalna dimenzija ovog metafizičkog nauka sadržana je upravo u konkretnosti bića i njegovoj temeljnoj pobjedi – pobjedi nad ništavilom.³³ Egzistencija,

²⁷ Apstrakcija će zato uvijek igrati značajnu ulogu kako u ljudskom spoznajnom životu, tako i u životu uopće. Fabro napominje kako između apstraktnog i intuitivnog zahvaćanja postoji značajna razlika, iako se ponekad, upravo zbog komplementarnog pristupa, govori o apstraktnoj intuiciji. „In un senso meno rigoroso, può esser detta ‘intuizione’ l’apprrensione immediata delle prime nozioni e dei primi principi ed in questo senso alcuni tomisti moderni parlano di una ‘intuizione astrattiva’, anche se ili termine pare quasi contraddittorio“ (C. Fabro, *L’anima*, EDIVI, Roma 2005., str. 69).

²⁸ C. Fabro, *Partecipazione e causalità*, str. 214.

²⁹ Usp. *ibid.*, str. 215.

³⁰ Pitanja su ovo koja su se u povijesti filozofskog mišljenja razvijala na različite načine, od predsokratovaca (Zašto je biće a ne ništa), preko Hegela i Kanta (Što je čovjek?) do naših dana.

³¹ Usp. C. Fabro, *La nozione metafisica di partecipazione*, str. 98-112.

³² C. Fabro, *Partecipazione e causalità*, str. 215.

³³ Ništavilo nema pozitivno značenje, ono ne smije biti shvaćeno u smislu jest. Prethodujuća pozitivna stvarnost ili neki oblik realnosti ništavila bi indirektnim načinom metafizički egzistencijalizam pretvorila u dualistički nauk. Ništavilo se stoga shvaća kao potpuno odsustvo postojanja. Naime, ukoliko bi se ništa pojmlilo kao nešto, onda bi i nešto – konkretno biće, moglo u svojoj konkretnosti sadržavati neki oblik ništavila. Tada se Fabrova filozofija sadržajno ne bi umnogome razlikovala primjerice od Nietzscheove filozofije koju nesumnjivo kritizira. Nietzscheovo shvaćanje čovjeka oslanja se na pozitivnost ništavila, osobito kada kaže: „‘Čovjek je zao’ – tako su mi govorili za utjehu svi najmudriji. Ah, kad bi danas još to bila istina! Jer ono što je zlo, najbolja je snaga čovjeka“ (F. Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, Naprijed, Zagreb 1991., str. 256).

proizašla iz onoga što Boetije naziva *forma essendi*, svjedoči o univerzalnosti i jedinstvenosti odgovora što ga krije bitak u svojoj manifestativnoj fazi egzistiranja.

Zahvaljujući svojoj metafizičkoj konstituciji, individualna i osobna egzistencija osim konkretnosti podržava i dvostruku apstraktnost. Bit i bitak su njezine dvije temeljne apstraktnosti, dva principa koji konstituiraju svako biće, pa tako i ljudsko biće čija se prisutnost otkriva u činu egzistiranja. Bit i bitak se u konkretnom biću odnose kao dva principa koja utemeljuju i iz kojih proizlazi cjelokupno biće s njegovim cjelokupnim osobnim egzistencijalnim sadržajem. Bit konkretnog egzistentnog subjekta u činu egzistencije postaje njegov *actus formalis*, dok bitak postaje njegov *actus essendi*.³⁴ Između ovih dvaju principa odigrava se čitava konkretnost osobne i individualne egzistencije. Bitno je napomenuti kako ovaj odnos nije odnos pojačavanja anonimnosti i nesnalaženja na konkretnoj razini svakidašnjeg djelovanja. Upravo suprotno, on jamči egzistencijalnu stabilizaciju i uvođenje – mogli bismo to za potrebe rasvjetljavanja naše problematike osloviti – hijerarhije autoriteta. Još je Kierkegaard uočio kako je u područje ljudske egzistencije, koja je neosporni autoritet, moguće koegzistiranje jednog drugog autoriteta koji daruje toj istoj egzistenciji novu kvalitetu proizišlu iz drugog autoriteta: vjere. Time se autoritet egzistencije ne umanjuje, nego mu se otvaraju nova područja.³⁵

7. HIJERARHIJA AUTORITETA: UMJESTO ZAKLJUČKA

Hijerarhiju autoriteta je bitno uspostaviti u cilju izbjegavanja prisvajanja partikularnog polazišta u odnosu na višeznačnost egzistencijalnih dvojbi. Jedna od zasigurno najintrigantnijih i egzistencijalno najrelevantnijih dvojbi je izvjesnost smrti. Autoritet vjere u ljudsko bivstvovanje unosi perspektivu nade, međutim, vjera nije jedini autoritet, iako je egzistencijalno relevantan, koji može besjediti o pobjedi života nad smrti. Autoritet razuma također pruža izvrsne uvide. Tako se, primjećuje naš autor, u potrazi za širom i tradicijski prožetom argumentacijom u smislu žive prisutnosti upita metafizičkog egzistencijalizma, od misaonih napora grčkih velikana, osobito platoničara, pa sve do kršćanske filozofije, uočava razumska osnova na kojoj se izgrađuje snaga filozofskog autoriteta.³⁶ Na toj osnovi počiva razumski uvid u stvarnost ljudske besmrtnosti. Ona, naime, proizlazi iz odnosa formalnog (*actus formalis*) i aktualnog (*actus essendi*), iz odnosa biti i bitka, odnosno iz participacijske uzrokovanosti bića, nositelja cjeline egzistencijalne datosti. Iako, na prvi pogled, nije jasno zbog čega bi ovaj odnos egzistentnom subjektu

³⁴ Odnos biti i bitka kod bića, zbog egzistencijalnih uvida, Fabro promatra na ovakav način, ne želeći uvoditi nove podjele koje nužno generiraju uvođenjem dvostrukih, trostrukih ili mnogostrikih formalnih principa. Njegov filozofski nauk se kreće na liniji filozofske tradicije koja drži da sva egzistencijalna određenja proizlaze upravo iz odnosa jedne biti i jednog bitka, stoga nije potrebno u funkciji davanja plauzibilnih egzistencijalnih odgovora uvoditi nove metafizičke principe iz jednostavnog razloga nemogućnosti njihove egzistencijalne verifikacije. Oni, naime, bivaju suviškom. U rečenom kontekstu treba promatrati

njegovo inzistiranje kako: „ma si può parlare di esse formale nel senso ch'esso è ciò ch'è fondamento di tutte le altre determinazioni reali ch'esso in sè raccoglie e dispiega come appartenenti ad un unico ente reale ed in questo senso soltanto l'esse può essere l' „atto“ delle determinazioni essenziali“ (C. Fabro, *Partecipazioni e causalità*, str. 45.).

³⁵ Usp. C. Fabro, *Dall'essere all'esistente*, str. 151.

³⁶ Usp. C. Fabro, „La dimostrazione dell'immortalità“ u: <http://www.corneliofabro.org/documento.asp?ID=577&seccion=La+dimostrazione+dell%27immortalit%E0&titolo=La+dimostrazione+dell%27immortalit%E0> (20. 02. 2013.).

jamčio išta više doli puke teoretske mogućnosti besmrtnosti, stvari se – opet napominjemo – razjašnjavaju kako na području hijerarhije autoriteta tako i na području egzistiranja. Neosporna je istina da se čovjek susreće s evidentnim obilježjem sveprisutne smrtnosti, međutim, to nije dovoljno stabilan uvjet u prilog zaključka kako je smrt konačna presuda, otimanje i sadržajno pražnjenje individualne egzistencije.³⁷ Besmrtnost se ne rješava u okviru pojmova reverzibilnog i ireverzibilnog, nego u okviru stvarnosti duhovnog i stvarnosti materijalnog. Čovjek je biće neotuđive besmrtnosti, ontološki strukturirane.³⁸ Njegova je besmrtnost evidentna u duhovnim činima, prvenstveno u spoznaji, ljubavi i slobodi.³⁹ Temeljni čini ljubavi i spoznaje, egzistencijalno prenošenje vrijednosti, želja za bezgraničnom ljepotom i srećom radikalno ga udaljuju, ali ujedno i približavaju, od svih ostalih bića.⁴⁰ Razjašnjenje ontološke osobitosti bića koje egzistira u jedinstvenom činu bitka i poprima točno određenu razinu savršenosti, posredovanu od strane biti, uvjetovano je egzistencijalnom razinom. Egzistentni subjekt djeluje u skladu sa svojim ontološkim ustrojstvom, u skladu s egzistentnim sadržajem proizišlim iz odnosa formalnog i aktualnog. Svojim bitkom čovjek se približava svim ostalim bićima koja imaju bitak, ali se od njih razlikuje po svome specifičnom pripadajućem mjestu proizišlom iz hijerarhijske ljestvice bića utemeljene na metafizičkom nauku o participaciji kontingentnog bića na nužnom bitku Apsoluta. Čovjek, upravo time što je biće, svoj izvor, kao i sva ostala bića, ima u bitku Apsoluta.⁴¹ Njegova dimenzija prisutnosti nije samo dimenzija egzistiranja; naprotiv, njegova egzistentna dimenzija dolazi u doticaj s onom metafizičkom. Egzistencija je poglavito, premda ne u pravom i potpunom smislu, fakticitet bitka. Egzistencijalna razina je stoga duboko prožeta metafizičkom razinom. Potkrijepimo to na primjeru besmrtnost. Svim tjelesnim supstancijama podložnim hilemorfističkoj strukturi, bitak pripada cjelini materije i forme, te se stoga smrću takve tjelesne supstancije duša vraća u potenciju materije.⁴² Jasno je da takvo biće više ne može imati realnost vlastite prisutnosti, ono više ne postoji niti može postojati. Međutim, sada kroz govor egzistencije progovara metafizički govor participacije i hijerarhije autoriteta, pa tako onda i autoriteta bića. Čovjek jest tjelesno biće, ali njegovo tijelo bitak prima posredstvom duše koja je

³⁷ Usp. C. Fabro, *L'io e l'esistenza e altri brevi scritti*, str. 118-119, gdje Fabro analizira Heideggerovu filozofsku refleksiju smrti u koordinatama prostora i vremena.

³⁸ Argumentacija o besmrtnosti ljudske duše nastaje na tlu tomističkog nauka o njezinoj apsolutnoj duhovnosti. Nauk je nastao u opoziciji s misliteljima koji su branili univerzalni hilemorfizam. Tomizam njima naprotiv, razvijajući aristotelovsku tradiciju, počiva na analizi čovjeku najvlastitijeg djelovanja – intelektualne spoznaje (usp. C. Fabro, *L'anima*, str. 189).

³⁹ Usp. C. Fabro, „La dimostrazione dell'immortalità“.

⁴⁰ Ljudski život predstavlja vrijednost, on nije jednostavna datost iscrpljena jednostavnom prisutnošću. Čovjek u životu, baš kako to primjećuje B. Williams evocirajući Sokrata, neprestano postavlja pitanje načina na koji život treba živjeti (usp. B. Williams, *Ethics and the Limits of Philosophy*, Cambridge Mass. 1985., str. 4).

⁴¹ Odnos čovjeka i Apsoluta, odnosno, Jaspersovim rječnikom rečeno, čovjeka i transcendencije počiva na osloncu slobodne odluke pojedinca. Čovjek tada shvaća da mu je „Bog dao sve mogućnosti, među njima i situacije bezizlaznog uništenja. U tom slučaju, svaka situacija je zadatak postavljen slobodi čovjeka, koji u njoj stoji, s njom se diže i pada. Zadatak se, međutim, ne može na zadovoljavajući način odrediti kao imanentni cilj sreće, on postaje jasan tek posredstvom transcendencije, te jedine stvarnosti, i zahvaljujući bezuvjetovanoj ljubavi, koja se u njoj otkriva, ljubavi koja svojim umom s beskrajno malo udaljenosti promatra ono što jest i u realnosti svijeta umije čitati šifre transcendencije“, odnosno shvaća da, „biti čovjek, znači postajati čovjekom“ (K. Jaspers, *Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd 1973., str. 182-183).

⁴² Usp. C. Fabro, „La dimostrazione dell'immortalità“.

supstancijalna forma. Bitak prvotno pripada duši, supstancijalnoj formi,⁴³ a tek potom tijelu kojemu je duša forma.⁴⁴ Za razliku od tjelesnih supstancija čiji bitak pripada cjelini bića, metafizičkom spoju materije i forme, čovjek nadilazi razinu tjelesne smrti na način da se smrt dotiče samo tijela, dok bitak duše kao supstancijalne forme ničim nije doveden u pitanje. Fakticitet je to čiji se odjek pronosi u temeljnim egzistencijalnim pitanjima. Smrt skriva i otkriva tajnu bitka, ona ljudski bitak, evidentan u svakom, pa i onom najmanjem i naoko najbeznačajnijem egzistencijalnom činu, izvodi na pozornicu istine. Smrt ne pogađa na jednak način sva bića, ona je sveprisutna, gotovo fenomenalna, na način odsutnosti fenomena. Vrijeme i smrt međusobno se prožimaju; u vremenu bića različitog inteziteta bitka vremenuju svoju prisutnost. Ona bića koja nemaju supstancijalnu formu, a ta su sva prisutna bića osim čovjeka, kojoj pripada bitak i na čijem bitku participira tijelo, svakim odvremenovanim trenutkom su sve bliže smrti. Ontološka osobitost egzistentnog subjekta fundirana je dakle u strukturi njegova bića. *Actus formalis* u ljudsku egzistenciju unosi slobodu, temeljnu metafizičku odrednicu egzistentnog subjekta.

LITERATURA

Chiodi, P., *Esistenzialismo e filosofia contemporanea*, Normale, Pisa 2007.

Derrida, J., *Positions*, Chicago 1981.

Fabro, C., „La dimostrazione dell’immortalità“ u: <http://www.corneliofabro.org/documento.asp?ID=577&seccion=La+dimostrazione+dell%27immortalit%E0&titolo=La+dimostrazione+dell%27immortalit%E0> (20. 02. 2013.).

Fabro, C., *Dall’essere all’ esistente*, Morceliana, Brescia 1957.

Fabro, C., *La nozione metafisica di partecipazione*, EDIVI, Roma 2005.

Fabro, C., *L’anima*, EDIVI, Roma 2005.

Fabro, C., *L’enigma Rosmini. Appunti d’archivio per la storia dei tre Processi*, 1849, 1850-1854, 1876-1887, Esi, Napoli 1988.

Fabro, C., *L’Io e l’ esistenza e altri brevi scritti*, Università della Santa Croce, Roma 2006.

Fabro, C., *Partecipazione e causalità*, S.E.I., Torino 1960.

Fabro, C., *Problemi dell’esistenzialismo*, A. V. E., Roma 1978.

Fabro, C., *Tomismo e pensiero moderno*, Pontificia Università Lateranense, Roma 1969.

⁴³ Jedinstvo egzistentnog subjekta zagwarantirano je naukom o duši kao formi tijela. Zanimljiva je Fabrova eksplikacija metafizičkog nauka i njegova aplikacija na području ljudske egzistencije, osobito u dimenziji u kojoj se ona nalazi u opoziciji s dualističkim koncepcijama (usp. C. Fabro, *L’anima*, str. 121).

⁴⁴ Između ljudskog ‘ja’ i tijela postoji trajna dinamička tenzija. Ovim izrazom se na najbolji

način, egzistencijalno relevantan, sagledava odnos ‘ja’ i tijela, odnosno duše i tijela. „Dal punto di vista esistenziale penso perciò che parlare di un’unione sostanziale di anima e corpo dice poco o nulla: bisogna parlare di una unione o tensione dinamica e operativa fra l’Io e il corpo: unione che si dice appunto dinamica perché ‘presuppone’ la distinzione dell’uno dall’altro“ (C. Fabro, *L’Io e l’esistenza e altri brevi scritti*, str. 94).

- Fabro, F., *Riflessioni sulla libertà*, EDIVI, Roma 2004.
- Harman, G., *The Nature of Morality. An Introduction to Ethics*, New York 1977.
- Jaspers, K., *Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd 1973.
- Nardone, M., „Cornelio Fabro: note in tema di educazione, promozione umana e libertà“, u: Constantini, F., (ur.), *Cornelio Fabro e il problema della libertà*, Forum, Udine 2007.
- Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra*, Naprijed, Zagreb 1991.
- Nietzsche, F., *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb 2002.
- Stefanini, L., *Esistenzialismo Ateo ed Esistenzialismo Teistico*, CEDAM, Padova 1952.
- Williams, B., *Ethics and the Limits of Philosophy*, Cambridge Mass. 1985.

METAPHYSICAL EXISTENTIALISM AND THE EXISTING SUBJECT

SUMMARY

Authentic and unauthentic layers within the real existence are exposed by comparative existential and metaphysical analysis. Aforesaid forms the main intention to thematise the relation between the existing subject and metaphysics: connecting existentialism to reality. Consequentially, the existing subject with all belonging acts and characteristics is examined from the perspective of reality rather than formality. It ultimately leads to a new existentialistic thematisation of individual man in environmental context, which carries the important characteristics of metaphysics.

KEY WORDS: *C. Fabro, metaphysics, existence, reality, authenticity*

